

TANDEMUL LIMBĂ ȘI PUTERE

În calitate de fenomen universal ce definește umanitatea în esența sa primordială - limba, purtătoare de rațiune, va face și-n continuare să curgă multă cerneală înainte de a-și divulga secretele cele mai ascunse și cele mai evidente, dintre care originea originară, mai mult decât funcționalitatea, structurile și raporturile. Limba a fost, este și va fi piatra filozofală a gândirii lingvistice. Sacră, căci mai întâi a fost cuvântul, blestemată, căci o mulțime de literați au murit pe eșafod pentru că au practicat-o în toate varietățile sale, preferită, căci rugăciunile îl glorifică pe Dumnezeu și împărăția sa, ucigașă, căci războaiele și revoluțiile au cerut sânge, paradizică, fiindcă cele mai frumoase poeme cântă dragostea, atotputernică deoarece puterea aparține celor care o stăpânesc fără a ezita - Magestatea Sa Limba ne fascinează și ne ține captivi de-a lungul secolelor.

Înainte de a deveni favorita lingviștilor cercetători, limba și-a exersat din plin puterile, imediat după *confusio linguarum* din Babel. De altfel, înainte de Babel, limba se identifica cu puterea, în special cu cea a armoniei edenice, unde toate ființele umane, (o, miracol!) comunicau fără obstacole, limba fiind o adevărată binecuvântare a Domnului. Însă, această binecuvântare s-a transformat repede în blestem în ziua când îndrăzneala oamenilor a fost pedepsită de Dumnezeu. De atunci peripeția limbilor nu face decât să se complice, limba ea însăși jucând rolul de *persona in fabula*, râvnită, adorată, batjocorită, cântată de nobili și servitori, filozofi și profani, tirani și proletari.

În acest articol vom încerca să demonstrăm că limba este putere, pe lângă faptul (și aceasta în primul rând) că ea este și un dar divin. Ambele noțiuni sunt polivalente, polisemantice, și ar fi bine să începem cu definiții care vor fi luate în calcul în modesta noastră contribuție.

În opinia noastră limba definește patru puteri importante într-un stat: **puterea economică, politică, socială și culturală.**

Limba se suprapune puterii, și această intimitate etanșă, poate ajunge până la **identificarea puterii cu limba**. Bineînțeles, acesta e cazul când autoritatea limbii merge mână-n mână cu puterea politică, este de ajuns să aruncăm o privire în istoria imperiilor: să ne amintim despre rolul limbii latine în Imperiul Roman. Spune-mi care-ți e limba, și eu îți voi spune din ce imperiu vii. Este adevărat că o astfel de zicală nu mai este actuală în cazul statelor-națiune de astăzi, care încă mai plătesc tribut istoriei. Limba latină, *lingua franca* în trecut, este astăzi o limbă moartă, doar un instrument de comunicare științifică pentru savanți, însă, și limbă-mamă pentru familia limbilor romanice. Identificarea limbii cu puterea (politică) în virtutea coerciției sale extrinsece s-a manifestat pe larg în Imperiul Roman. Tot exemplul imperiilor ne permite să constatăm suprapunerea limbii puterilor celorlalte - economică, culturală și socială. Dominarea limbii latine era o condiție sine qua non pentru a asigura libera circulație a persoanelor, a mărfurilor, a banilor. Un soi de valori latine care au fost doar preluate de UE.

Limba latină era limba vorbită de senatori, militari, filozofi și de plebe. Evident, că latina magistraților nu era aceeași ca și cea a soldaților romani. Latina vulgară era limba care intra în contact cu limbile din teritoriile romanizate. Odată cu prăbușirea imperiului, influența limbii latine s-a redus la conturarea hărții lingvistice a limbilor care au receptat latina și i-au adoptat influențele. Același fenomen de interferență a puterilor, asupra cărora limba și-a exersat autoritatea, a avut loc în fosta U.R.S.S., un imperiu mai recent, unde limba rusă, nedeclarată constituțional (sic !), era limba oficială de comunicare între republicile sovietice - «surori». Federația Rusă, în calitate de țară dominantă în fosta U.R.S.S., a impus limba rusă atât în politică, cât și în economie, cultură și societate. Plus la toate, luase naștere un fenomen conex: **limba de lemn**, ce avea ca scop proliferarea substantivelor în detrimentul verbelor, pentru a duce în eroare spiritul receptor și pentru a crea un efect de falsă percepere a realității :« Regimul sovietic încă mai constituie un exemplu uimitor , cel, care poate fi calificat drept « logocrație ». „Limbă de lemn », definită ca un stil prin care se asigură controlul asupra tuturor lucrurilor , masca realitatea cu ajutorul cuvintelor . » (Claude Ha gège). Puterea politică exercitată prin limbă este de asemenea pregnantă în cadrul regimurilor și dictaturilor . Bineînțeles, ne gândim la regimul nazist care a exploatat la maximum limba germană în discursurile de propagandă, aceasta devenind limba războiului. În cadrul regimurilor și dictaturilor limbile dominante înspăimântă. «Cu siguranță, regimurile dictatoriale nu preferă să fie identificate. Cum să rămână ele indiferente față de limbă? O

proprietate unică a limbii, pe drept cuvânt, e cea de a fi o putere clandestină. Exercițiul limbii, în mod explicit non-declarat, este acel al supremației. »(Claude Hagège).

Este adevărat că limba germană a plătit pentru că a fost limba regimului nazist. Interzisă de organismele internaționale, această limbă extraordinară, limba maternă a circa 1000 de filozofi, își face cu greu loc în multilingvismul european, pierzând competiția cu engleză sau cu limba franceză, ba chiar cu alte limbi europene.

Regimul totalitar comunist, în U.R.S.S. a întreprins toate măsurile necesare pentru a asigura dominația limbii ruse. Cenzura era atât de cumplită, încât toate traducerile capodoperelor din literatura universală spre limbile "republicilor surori" se făcea prin intermediul limbii ruse. O limbă este un instrument perfect al unei dictaturi. În această calitate ea a constituit adesea un pretext pentru a comite crime împotriva lingviștilor. Limbile constituie foarte des mizele unor confruntări violente, precum cele de altădată sau cele recente, ne mulțumim doar cu exemplele secolului al XX-lea: Grecia, India și Belgia. Meseriile ce țin de limbă sunt riscante: istoricul și filologul iranian A.Kastravi, care a propus să dezarabizeze o parte a lexicului persan, a fost asasinat în 1946 fiind considerat dușman al islamului; și Stalin, în 1936, l-a trimis pe lingvistul E.D.Polivanov în fața unui pluton de execuție, doar pentru faptul că el aprecia limbile turcești și avea o părere ostilă față de dogmele marxiste, dominante în acea epocă. Caracterul extrinsec al autorității politice al limbii ruse alias coerciția, a avut o influență directă timp de 70 de ani. Chiar și după 20 ani după declararea suveranității Republicii Moldova, această coerciție continuă să se manifeste și astăzi. Vom examina pe rând cele patru componente ale puterii, ce intră în corelație cu limba, în baza situației socio-lingvistice actuale din Republica Moldova.

Puterea politică și limba. Dincolo de realitatea demografică – 80% din populația RM sunt băștinași vorbitori de limba română (5,8 % - ru și, 11%-ucraineni, 2% - găgăuzi etc), limba română se poate considera doar parțial la ea acasă în Republica Moldova din punct de vedere politic. Din păcate, există o lege deja obsoletă privind funcționarea limbilor, adoptată încă în 1989 în perioada U.R.S.S., lege care instituie un bilingvism dezechilibrat, ce nu se mai potrivește cu evoluția puterilor exercitate de limba română în Republica Moldova pe dimensiunea culturală și mai ales socială. Importanța limbii ruse în RM persistă prin inerție, având câștig de cauză în fața limbii române în pofida faptului că rusa e vorbită și utilizată ca primă limbă de comunicare de doar 16% din populație. Această limbă, minoritară din punct de vedere al utilizării sale conform structurii demografice, are veleități de limbă majoritară-imperială, cu atât mai mult că ea beneficiază nestingherit de toată susținerea de care o limbă are nevoie: mass-media, canalele TV și radio, internet, favoruri din partea unor partide politice. Dacă vom face analiza situației socio-lingvistice în RM, vom constata fără dificultate că puterea politică a limbii române versus puterea politică a limbii ruse este departe de a fi echilibrată, cel puțin, proporțională cu cea demografică. Argumente: toate textele de legi sunt bilingve, o sumedenie de funcționari pierd practic timpul la parlament, dar și prin ministere pentru a traduce legile și ordonanțele în limba rusă, și toate acestea se fac pentru un număr minim de funcționari care nu cunosc limba română. Bani aruncați în vânt și efortul uman înmulțit la timpul (ultimele două sunt neoresurse prețioase într-o economie performantă) nu justifică scopul final: de a asigura înțelegerea documentelor oficiale unui număr relativ mic de funcționari. Raportul cost-beneficiu, este denaturat în mod nejustificat și demonstrează o cheltuială disproporționată a fondurilor publice.

Puterea politică în RM s-a schimbat după alegerile din 29 iulie 2009, fiind astăzi în mâinile unei noi clase politice. « Fața » lingvistică a liderilor politici s-a schimbat și ea. Ei sunt vorbitori ai unei limbi române corecte, sunt capabili să țină discursuri improvizate, nu doar scrise din timp, discursuri coerente, logice și convingătoare, în perspectiva unei adevărate democrații a comunicării politice, care admite diferența de opinie și libertatea expresiei. Cu toate acestea, spiritul receptor al cetățenilor face deja diferența între liderii cei mai « dotați » verbal și cei care rămân încă în zona modestă a artei oratorice. Fără a cita exemple, am putut remarca raportul de proporționalitate directă care există între capacitățile oratorice ale liderilor și popularitatea lor în rândul electorilor. În această ordine de idei trebuie să-i dăm dreptate lui Claude Hagège care afirma: « ...cel ce posedă limba este împuternicit de autoritate. De o mai mare autoritate decât cel ce are o comandă ezitantă. Omul de Stat, dac ă reușește ca Atatürk în Turcia, să controleze cursul limbii în

una din perioadele decisive, adaugă puterii sale o altă putere, anonimă și efice. »

Astfel, atestăm retardul pe care îl înregistrează limba română în elanul său de a deveni o putere politică, și prin urmare, un instrument efice de asigurare a comunicării în frontierele unui stat cu grave probleme secesioniste (regiunea Transnistriană). Acest deficit de putere politică, atribuit limbii române, este agravat de discuțiile inutile în jurul denumirii limbii, discuții ce au servit drept fundament ideatic pentru doctrinele politice. Astăzi în RM puțin contează doctrina, întrebarea este mai degrabă următoarea: dacă tu numești limba ta română - tu ești, deci, pro-european, dacă tu numești limba ta moldovenească - tu ești, deci, un pro-estic, un nostalgic al imperiului sovietic. Aceleași întrebări sunt valabile și pentru chestiunea identitară.

Puterea economică a limbii. Materialul, în ciuda viziunilor noastre idealiste, este râvnit și el de limbă. Să ne amintim de faimoasele călătorii ale geografilor și comercianților. Produsele exotice aduse de peste mări au introdus în limbile țărilor importatoare, împreună cu produsele, și denumirile acestora. Astfel, limbile bogăților comercianți găzduiau, volens nolens, noile denumiri, desemnând în special produsele de lux, sau altele, de care curțile regale nu se puteau lipsi. Coloniile devin surse de îmbogățire economică, dar și lingvistică. Considerăm că părțile componente ale puterii economice a limbii sunt: **mărfurile și serviciile, monopolurile și balanțele comerciale**. Dependența sută la sută a RM față de gazele rusești este, deci, prima componentă a puterii economice a limbii: monopolurile. Compania Moldova-gaz este întreprinderea fiică a gigantului Gazprom rus, care deține pachetul majoritar de acțiuni. Dominația limbii ruse în interiorul companiei cu o succesiune de directori care nu vorbesc româna, este evidentă. Nici nu poate fi vorba de un bilingvism, cide un monolingvism fățiș, impertinent, altfel zis, atestăm dominația unei limbi minoritare nu doar în interiorul companiei, ci și în afara ei, căci în prezent gazul înseamnă totul în economia moldovenească.

Balanța comercială în RM este de ani buni excedentară. Această stare a lucrurilor durează de la obținerea independenței. În lipsa unei politici economice echilibrate, care ar proteja producătorii autohtoni, RM importă, importă și iar importă. Și, exact ca în perioada imperiilor, produsele vin cu denumirea și descriptivul utilizatorului lor originală. Cât despre componenta produse și servicii, dacă vom examina unele din ele, vom găsi o notă în rusă. Este adevărat, că-n virtutea unei legi privind publicitatea și importul produselor, ele trebuie să fie însoțite obligatoriu de o notă tradusă în limba oficială, adică, în română. Însă cine va citi o notă sau o instrucțiune de utilizare scrise cu litere atât de mici și indescifrabile? Astfel, consumatorul se mulțumește să le citească în rusă. De aici și vine amestecul catastrofal al termenilor ce țin de menaj, produse cosmetice etc. cunoscute de populație mai degrabă în rusă decât în română. Este și mai groaznică situația în sfera serviciilor...A vionul Dumneavoastră aterizează pe aeroportul din Chișinău. Grănicerii vorbesc doar limba rusă, în cea mai mare parte a cazurilor, șoferii de taxi vă propun serviciile lor în limba rusă, foarte multe oferte de publicitate la aeroport sunt în rusă, ca și panourile de pe drumul ce duce spre centrul orașului. În cel mai bun caz, unele panouri sunt bilingve. Sunteți la expoziția de tehnologii și produse noi. Moderarea și prezentarea se fac în limba rusă. Sunteți la decernarea premiilor pentru cel mai bun producător de vinuri sau la o loterie de produse electrocasnice – același deja vu. Recurgeți la serviciile unui taxi, al oricărei companii - nici una dintre ele nu utilizează româna ca limbă de comunicare între șoferi și centrală! Niciuna! Sunteți în supermarket - 8 vânzători din 10 vă vor deservi în rusă. Nu cunosc nici măcar formulele de salut în română. Aceasta e realitatea. O realitate trisă pentru limba română în RM din perspectiva puterii sale economice. Concluzie: puterea economică a limbii române este la fel de "modestă" ca și puterea sa politică.

Puterea culturală a limbii. Suntem deja pe un teren mult mai cunoscut și foarte indicat în materie de limbă. De fapt, în RM începând din 1989 limba română este învățată în școli și licee și datorită educației corecte a tinerii generații la 7 aprilie 2009 a avut loc revoluția Twitter la Chișinău. Vom remarca, așa dar, progresul incontestabil al limbii române în sistemul educațional din RM, în raport cu alte sectoare ale societății: politic și economic, de exemplu. Uneori trăiesc un sentiment de rușine pentru faptul că în țara ultimului bastion comunist – RM - populația a întârziat considerabil pentru a detrona un regim antipopular, sincronizându-și evenimentele cu Iranul, o țară musulmană. Și acest retard se datorează de asemenea educației, în acest caz deja, în sensul larg al cuvântului: educația populației. Or, această educație se face dacă și statul

este cointerestat în ea. Care este statutul limbii ruse în sistemul educațional? În învățământul preuniversitar rusa e o disciplină obligatorie în curricula școlară începând cu clasa a V-a. Elevii liceelor românești vorbesc toți rusa fără dificultăți. Nu putem afirma același lucru și despre elevii liceelor rusești în raport cu limba română. Doar cei mai buni din cei buni reușesc să învețe româna. De ce? Li s-a incriminat de mii de ori profesorilor de română că nu ar avea metode bune de predare a limbii române, că ar fi întocmit curriculumă nereușită etc. Fals! E cazul să invocăm puterea politică a limbii ruse în RM – componenta mass-media, TV, radio și internet. Aici găsiți răspunsul.

Totuși, eforturile constante, deseori supraumane, depuse deseori în condiții economice precare (facem referire la profesorii din provincie) au asigurat limbii române un loc și un rol primordial în formarea generațiilor tinere. Vivat Academia, vivant profesores! Și trăiască revoluția tinerilor !

Cinematografia, de exemplu, este exclusiv în limba rusă. Filmele sunt importate din Rusia, deci sunt dublate în rusă. Și toate acestea se întâmplă în condițiile în care tinerii de astăzi posedă limbile engleză și franceză, cel puțin. Doar metaforic putem vorbi despre exportul cultural al artei cinematografice americane, de fapt, această artă e înveșmântată într-un apanaj lingvistic rusesc. Starea absolut nefirească a lucrurilor, din păcate, duce la o lene a spiritului, căci spectatorul refuză să citească subtitrele și se lasă subjugat de sunetul obținut prin dublare. Am fost surprinsă să aud opiniile unor cetățeni moldoveni, care preferă filmele dublate în rusă în detrimentul filmelor în original. Deci, imaginea balanței puterii culturale a limbii române raportată la cea a limbii ruse este și pe departe a fi echilibrată.

Puterea socială a limbii. Doctrina statului-națiune nu poate fi de actualitate în cazul RM. Coeziunea socială devine elementul integrator într-un stat unde funcționarea limbilor riscă să declanșeze fenomene discriminatorii. Noi considerăm că puterea socială a limbii constă în capacitățile sale de a asigura integrarea socială a indivizilor într-o societate dată și de a evita excluderea ca formă a discriminării. Puterea socială a limbii evidențiază trei segmente: **integritate și unitate, coeziune interetnică și existența sociolectelor**. Am exclus segmentul confesiunii, dar vom menționa că româna rămâne limba predilectă a enoriașilor, cu toate că și în acest caz am avut nevoie de secole pentru a o readuce în biserici!

Componentă fundamentală a puterii sociale a limbii este integritatea normativă a acesteia. În general, tot vorbind de limba română trebuie să remarcăm integritatea și puterea ei de rezistență în fața ocupațiilor lingvistice suferite de-a lungul istoriei. Începând cu romanizarea, care a durat mai puțin de două secole (de la 106 până la 207) și care astăzi e contestată de unii savanți. Explicarea romanizării provinciei Dacia este doar mitică, deoarece e greu să-ți imaginezi că un popor poate să-și abandoneze limba în favoarea celei a ocupanților romani, ocupație ce a durat doar 150 ani, după care poporul continuă să persevereze cu tradițiile și obiceiurile sale. Acest mister al unității și al integrității limbii române (spre deosebire de limba germană, spaniolă sau franceză) se amplifică în cazul limbii române din Basarabia, anexată în 1812 la Rusia, în curând vor fi 200 de ani de atunci. Basarabia și-a păstrat limba intactă.

O altă componentă a puterii sociale este **rolul limbii române ca instrument de comunicare interetnică**, altfel spus, ca instrument de comunicare între minoritățile etnice ce locuiesc pe teritoriul RM. Spre marele nostru regret, româna este în incapacitatea de a-și asuma acest rol, fapt ce constituie o consecință directă foarte gravă a politicilor lingvistice incorecte sau mai degrabă a lipsei unor atare politici în RM după obținerea independenței. Ciudat lucru, găgăuzii insistă să i se acorde limbii ruse statutul de limbă oficială, fără ca ei să se preocupe cu adevărat de studii autentice ale propriei lor limbi – găgăuza, de fapt, o variație a limbii turce. Găgăuzii nu doresc să studieze în limba lor nici în clasele primare, nici la gimnaziu, cu atât mai mult la liceu sau universitate. Cât privește celelalte minorități etnice – ruși, ucraineni, bulgari, evrei – aceștia de asemenea preferă limba rusă ca și limbă de comunicare interetnică. Culmea, însă, este faptul că minoritățile etnice din RM își permit să dea lecții identitare, istorice și lingvistice îmbibate de românofobie, care transpare, dacă uneori fâțiș, mai rar voalat, în funcție de discurs, persoană, conjunctură.

Rateurile RM pe parcursul celor 20 ani de independență privind „alfabetizarea” populației, căci limba română a îmbrăcat haina latină în 1989, sunt legate de lipsa unor politici lingvistice bine determinate la nivel de stat. În mod normal, nu doar școala ar trebui să aibă sarcina de a pune în circulație limba română, de a se

îngriji de vorbirea și scrierea corectă în limba română, dar și instituțiile publice : în primul rând, mass-media, în special, audiovizualul.

Bilanțul: componentele puterii sociale a limbii române în Republica Moldova sunt dezechilibrate la capitolul comunicare interetnică. Perfecționarea acestui segment va lua mult timp pentru a inversa balanța și a face ca limba română să devanseze limba rusă la capitolul dat.

Recunoaștem cu toții necesitatea imperioasă a unei noi legi care ar reglementa politicile lingvistice în RM, lege care ar repune în echilibru toate cele patru puteri exercitate de o limbă într-un stat. După 20 de ani de independență limba română, din păcate, nu este la ea acasă în Republica Moldova. E nevoie de o voință politică la nivel de elite pentru a elabora și implementa pe etape o veritabilă strategie de politici lingvistice la nivelul tuturor segmentelor societale.

Ana GUȚU
Deputat în Parlamentul RM
Partidul Liberal